

FACULTATEA DE LITERE
BÖLCSEZETTUDOMÁNYI KAR
FAKULTÄT FÜR PHILOGIE

HUNGAROLÓGIA
DOKTORI
ISKOLA

HUNGAROLÓGIA
DOKTORI
ISKOLA

CS. GYIMESI ÉVA- EMLÉKKONFERENCIA

Kolozsvár
2025. december 12–13.

Szervezők:

FACULTATEA DE LITERE
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
FAKULTÄT FÜR PHILOGIE

HUNGAROLÓGIA
DOKTORI
ISKOLA

Támogatók:

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

UNIVERSITATEA BABES-BOLYAI
BABES-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABES-BOLYAI UNIVERSITY
TRADITIO ET EXCELLENTIA

5 **December 12.**

9 **December 13.**

13 **A tervezett előadások összefoglalói**

14 **Antal Balázs**

Értekezőnyelvek, irodalom-olvasatok a hetvenes-nyolcvanas évek regionális kánonjában

15 **Balázs Imre József**

Cs. Gyimesi Éva, az intézményalapító: mozzanatok a Láthatatlan Kollégium történetéből

16 **Balogh F. András**

A konzervatív forradalom és Cs. Gyimesi Éva

17 **Berszán István**

Hogyan írunk irodalomelméletet?

18 **Boka László**

A kánon vakfoltjai? Az elnyomatás, negligálás, dédelgetés paradox egyidejűsége Cs. Gyimesi Éva értekezői munkái tükrében

19 **Borcsa János**

A kritikáig és tovább... Cs. Gyimesi Éva irodalomkritikai munkásságáról

21 **Csobán Endre Attila**

*„Itt most hadd segítsek egy kicsit”.
Gyimesi Éva egyetemi szövegapparátusa és tanári habitusa*

22 **Dánél Mónika**

„Elismert különbözőség” – Többes önazonosság mintázatai, szellemi pozíciói Cs. Gyimesi Éva értekező szövegeiben

23 **Demény Péter**

Az értelem ábrándjai

24 **Keszeg Vilmos**

Mágia és sorsszerűség a két világháború közötti erdélyi rövidprózában

25 **Lázok János**

„Habent sua fata libelli”. Csőgör Lajos elkobzott iratainak elő- és utótörténete

26 **Markó Béla**

*Magyar értelmiségi stratégiák Romániában
a rendszerváltás előtt és után. Cs. Gyimesi Éva jövőképe és közéletisége*

- 27 Mester Béla**
*A (magyar) nyelv és a (magyar) kánon Romániában.
Cs. Gyimesi Éva reflexiói*
- 28 Orbán Gyöngyi**
A hangvétel mint tartás. Cs. Gyimesi Éva szekusdosszié-olvasata
- 29 Orbán Jolán**
Találkozás az egyszerűvel – Cs. Gyimesi Éva irodalomelmélete
- 30 Papp Ágnes Klára**
A történetalkotás mint gondolkodási forma kérdés-válasz struktúrája
- 31 Salat Levente**
*A lehetetlen megkísértése:
az identitás és helyzettudat konfliktusa Gyimesi Éva műveiben*
- 32 Sata Kinga-Koretta**
*Cs. Gyimesi Éva és a transzilvanizmus:
Megoldások politikai hazátlanságra*
- 33 Szajbély Mihály**
*A remekmű kihívása, avagy a lírakutató pillantása a prózára vetül.
Cs. Gyimesi Éva az Egyidejűségek című Mózes Attila regényről*
- 34 Szilveszter László Szilárd**
*A szakralitás hermeneutikája: a szent és a profán
Cs. Gyimesi Éva líratörténeti és kritikai szövegeiben*
- 35 T. Szabó Levente**
Mi hiányzik a transzilvanizmus történetéből?
- 36 Tóth Zsombor**
A történetiség modalitásai Cs. Gyimesi Éva diskurzusában
- 37 Török Borbála Zsuzsanna**
*Cs. Gyimesi Éva személyes transzilvanizmusa:
kisebbségi ideológiakritika és intézményépítés*
- 38 Végh Balázs Béla**
Cs. Gyimesi Éva átértékelt transzilvanizmus-fogalma
-

DECEMBER 12.

09:00-09:15

Ünnepélyes megnyitó, díjátadó

Berszán István (intézetvezető, BBTE), **Nagy László** (elnök, MTA KAB)

09:15-10:00

Plenáris előadás

Orbán Jolán

Találkozás az egyszerűvel – Cs. Gyimesi Éva irodalomelmélete

10:00-10:15

Szünet

10:15-11:30

Moderátor

Balázs Imre József

10:15-10:35 Dánél Mónika

„Elismert különbözőség” – Többes önazonosság mintázatai, szellemi pozíciói Cs. Gyimesi Éva értekező szövegeiben

10:35-10:55 Berszán István

Hogyan írjunk irodalomelméletet?

10:55-11:15 Papp Ágnes Klára

*A történetalkotás mint gondolkodási forma
kérdés-válasz struktúrája*

11:15-11:30 Vita, hozzászólások

11:30-11:45

Szünet

11:45–13:00

Moderátor

Szajbély Mihály

11:45–12:05 Markó Béla

Gyimesi Éva sajátos közéletisége és értelmiségfelfogása

12:05–12:25 Salat Levente

A lehetetlen megkísértése: az identitás és helyzettudat konfliktusa Gyimesi Éva műveiben és életében

12:25–12:45 Boka László

A kánon vakfoltjai? Az elnyomatás, negligálás, dédelgetés paradox egyidejűsége Cs. Gyimesi Éva értekezői munkái tükrében

12:45–13:00 Vita, hozzászólások

13:00–14:30

Ebédszünet

14:30–15:45

Moderátor

Berszán István

14:30–14:50 Mester Béla

*A (magyar) nyelv és a (magyar) kánon Romániában.
Cs. Gyimesi Éva reflexiói*

14:50–15:10 Végh Balázs Béla

Cs. Gyimesi Éva átértékelt transzilvanizmus-fogalma

15:10–15:30 Sata Kinga-Koretta

*Cs. Gyimesi Éva és a transzilvanizmus:
Megoldások politikai hazátlanságra*

15:30–15:45 Vita, hozzászólások

15:45–16:00

Szünet

16:00–17:15

Moderátor

T. Szabó Levente

16:00–16:20 Keszeg Vilmos

Mágia és sorsszerűség a két világháború közötti erdélyi rövidprózában

16:20–16:40 Szajbély Mihály

A remekmű kihívása, avagy a lírakutató pillantása a prózára vetül.

Cs. Gyimesi Éva az Egyidejűségek című Mózes Attila regényről

16:40–17:00 Antal Balázs

Értekezõnyelvek, irodalom-olvasatok a hetvenes-nyolcvanas évek regionális kánonjában

17:00–17:15 Vita, hozzászólások

19:00

Tranzit Ház (Barițiu / Malom u. 16.) – filmvetítés, beszélgetés
Egy elvont ismeret (1993, r. Könczei Csilla).

Meghívottak: **Könczei Csilla, Lázok János, Szőcs Margit**

Moderátor: **Balázs Imre József**

DECEMBER 13.

09:00-09:45

Plenáris előadás

Török Borbála Zsuzsanna

*Cs. Gyimesi Éva személyes transzilvanizmusa:
kisebbségi ideológiakritika és intézményépítés*

09:45-10:00

Szünet

10:00-11:15

Moderátor

Gábor Csilla

10:00-10:20 Tóth Zsombor

A történetiség modalitásai Cs. Gyimesi Éva diskurzusában

10:20-10:40 Balogh F. András

A konzervatív forradalom és Cs. Gyimesi Éva

10:40-11:00 T. Szabó Levente

Mi hiányzik a transzilvanizmus történetéből?

11:00-11:15 Vita, hozzászólások

11:15-11:30

Szünet

11:30–12:45

Moderátor

Tóth Zsombor**11:30–11:50 Orbán Gyöngyi***A hangnem mint tartás. Cs. Gyimesi Éva szekusdosszié-olvasata***11:50–12:10 Csobán Endre Attila***„Itt most hadd segítsék egy kicsit”. Gyimesi Éva egyetemi szövegapparátusa és tanári habitusa***12:10–12:30 Lázok János***„Habent sua fata libelli”. Csőgör Lajos elkobzott iratainak elő- és utótörténete***12:30–12:45** Vita, hozzászólások**12:45–14:30**

Ebédszünet

14:30–15:50

Moderátor

Zabán Márta**14:30–14:50 Szilveszter László Szilárd***A szakralitás hermeneutikája: a szent és a profán
Cs. Gyimesi Éva líratörténeti és kritikai szövegeiben***14:50–15:10 Borcsa János***A kritikáig és tovább... Cs. Gyimesi Éva irodalomkritikai munkásságáról***15:10–15:30 Demény Péter***Az értelem ábrándjai***15:30–15:50 Balázs Imre József***Cs. Gyimesi Éva, az intézményalapító:
mozzanatok a Láthatatlan Kollégium történetéből***15:50–16:20** Vita, hozzászólások, zárszó

19:00

Tranzit Ház (Barițiu / Malom u. 16.) – filmvetítés, beszélgetés
Száműzött pályakezdők (2008, r. Maksay Ágnes).

Meghívottak: **Balogh F. András, Bodó Márta, Könczei Csilla,**
Kötő Erzsébet, Máthé Dénes, Simon Judit

Moderátor: **Maksay Ágnes**

A TERVEZETT ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

**Értekezőnyelvek, irodalom-olvasatok
a hetvenes-nyolcvanas évek regionális kánonjában**

Előadásomban arra vállalkozom, hogy a „kortárs” Erdély-irodalom olvasatok karakterisztikáját megvizsgáljam Gyimesi Éva kritikáiban, esszéiben és tanulmányaiban. Persze az akkori „kortárs” mára irodalomtörténeti vetület: hogyan és mennyiben előlegezi meg Gyimesi Éva értekező prózája egy lehetséges irodalomtörténet ívét? Milyen az ő irodalomtörténete, elsősorban a második világháború utáni irodalmat figyelembe véve? A negyvenes évek közepén született irodalomtörténész szempontrendszerét és értekezőnyelvét szeretném elhelyezni olyan — a korszak értelmezésében szintén releváns — erdélyi irodalomtudósoké és kritikusoké között, mint amilyen például az egy generációval idősebb Kántor Lajos, vagy az egy generációval fiatalabb Egyed Péter. Gyimesi Éva persze külön elméleti munkában is tisztázta szemléletének alapvetéseit, a Teremtett világban, hogy aztán ezt a gyakorlatban is megmutassa, például a *Kritikai mozaikban*. E két munkájában közölt szövegei megkülönböztetett figyelemben részesülnek tervezett előadásomban.

**Cs. Gyimesi Éva, az intézményalapító:
mozzanatok a Láthatatlan Kollégium történetéből**

Az előadás Cs. Gyimesi Éva rendszerváltás utáni intézményteremtő tevékenységének mintáira és nemzetközi kontextusára kitérve a Láthatatlan Kollégium megalapításának eredeti koncepciójára összpontosít. A Láthatatlan Kollégium kolozsvári adaptációját az előadó Cs. Gyimesi Éva tanári koncepciójának kiterjesztéseként értelmezi. Korabeli dokumentumokra, beszámolókra, nyilatkozatokra építve idézi fel az előadás azokat a kisebb korszakokat, amelyek a Láthatatlan Kollégium történetében az alapítást követő mintegy két évtizedben elkülöníthetők.

A konzervatív forradalom és Cs. Gyimesi Éva

A konzervatív forradalomnak nevezett gondolat kísérlet, ideológia, társadalom- és történetiszemlélet 1918 után jelent meg Németországban, amikor is az ország két szélsősége, a kommunizmus és a nemzetiszocializmus között sodródott és vergődött. A fogalom azóta dinamikus módon, azaz változó definíciókkal és megítéléssel él a filozófiában, történelem- és irodalomtudományban, és mind a mai napig újra és újra felbukkan könyvekben, vitákban, politikai vagy szellemi csatározásokban. Talán annyi a közös ezekben a meghatározásokban, hogy mind a tradicionális értékekhez való radikális visszatérést nevezték meg alapállásnak. Ilyen szempont alapján a 80-as, 90-es évek Cs. Gyimesi Évájának sok műve, azoknak argumentációs rendszere illeszkedik ebbe az áramlatba, hiszen a kolozsvári tanárnő az egyén szabadsága, feltétel nélküli értékválasztása, a különböző közösségekhez való tartozás joga, valamint az emberi/irodalmi minőség kompromisszumok nélküli képviselője volt. A referátum értékeket és szövegeket nevez meg, amelyekkel Cs. Gyimesi Éva a konzervatív forradalom mellett – és sok esetben – ellene haladt.

Hogyan írjunk irodalomelméletet?

Cs. Gyimesi Éva tanítványaként természetesen én is írtam irodalomelméletet. Noha a *Teremtett világhoz* képest a *Ritmikai dimenziók* eltérő megközelítést kínálnak, előadásomban azt veszem számba, amit Cs. Gyimesi Évától tanultam arról, hogy miként írjak irodalomelméletet. Mivel a mester művében külön fejezet beszél az időzített feszültségadagolásról, előzetesként nem tárhatok fel többet.

A kánon vakfoltjai? Az elnyomatás, negligálás, dédelgetés paradox egyidejűsége Cs. Gyimesi Éva értekezői munkái tükrében

Az előadás az erdélyi/romániai magyar irodalom 1989 előtti magyarországi kritikai fogadtatásának vakfoltjaira épít, annak paradoxonait (egyrészt túlzóan kultikus, másrészt ismerethiányból adódó negligáló gyakorlatait) idézi meg, mely gyakorlatok – Cs. Gyimesi Éva terminusát használva – így vagy úgy az „elszigeteltség fokozatai”-t jelentették, segítették elő. Ezen attitűdök közül nem egy sajnálatosan ma is visszaköszön az irodalomtörténeti korszak-összefoglalásokban és bizonyos értekezői munkákban. Az előadás – főként a *Colloquium Transsylvanicum* kötet egyes írásai mentén – természetesen nem csupán e „külső”, hanem a „belső”, kisebbségi közösségi elvárásrendekre, illetve az irodalmi művekkel kapcsolatos továbbélő erdélyiség-klisékre is reflektál.

A kritikáig és tovább...

Cs. Gyimesi Éva irodalomkritikai munkásságáról

Előadásom bevezetéseként rövid pillantást vetek Cs. Gyimesi Éva pályakezdésére, jelezve nyelvművelő tevékenységét, amit a Dolgozó Nőben kezdett és az Utunkban folytatott 1968 és 1974 között. Cs. Gyimesi Éva irodalomkritikai munkásságának áttekintése során kiemelem, hogy már első kritikáiban (Kenéz Ferenc és Hervay Gizella egy-egy kötetéről 1973–74-ben) a költészetre vonatkozó értékválasztásai is megismerhetők: intellektualizmus, tárgyiasság, immanens költőiség, önvizsgálat, irónia jelenléte. A továbbiakban kitérek három, általam fontosnak vélt tanulmányra 1972-ből, illetve 1982-ből (*A költészet értelme – az értelem költészete, Az értelem ígézetében, Az alany távolléte*), amelyekben általában tárgyalja a modern lírában észlelhető újabb jelenségeket és törekvéseket, illetve ezeknek a kortárs romániai magyar költészetben kimutatható jelenlétét, mindenek előtt Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár esetében, nemkülönben a kritikus tárgyával szembeni pozícióját. Egyik bírálatában (1981-ben) a kísérleti irodalom – egyik fóruma a párizsi Magyar Műhely volt akkor! – merész újításait tárgyaló Nagy Pál könyvét mutatta be, fenntartásait fejezve ki a közlést és a mű befogadását mellőző elvekkkel és költői gyakorlatokkal szemben.

Cs. Gyimesi Éva tanulmányokat készített 1976–78 között kortárs erdélyi költők (Szilágyi Domokos, Kenéz Ferenc, Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Székely János, Király László) pályájáról, de némelyikük újabb kötetének is kritikát szentelt (Kenéz, Kányádi, Király, Lászlóffy). A fiatalabb költők és írók közül a későbbiekben Adonyi Nagy Mária, Mózes Attila, Balla Zsófia, Györffi Kálmán, Kovács András Ferenc, Markó Béla munkáit mutatta be az olvasónak, a rendszerváltást követő első években meg Markó, Balla Zsófia és Lászlóffy egy-egy kötetének értelmezésében mélyült el, s közölt írást róluk a Látó, a Helikon és a Korunk hasábjain.

Az 1980-as évek elejétől nagy nyomás nehezedett a pártállami szervek részéről Cs. Gyimesi Évára, időnként tiltólistára került neve, ezért sem folytathatta rendszeres irodalomkritikai tevékenységét, 1988–89-ben pedig csak irodalmi jegyzetei és kisesszéi jelentek meg az Utunkban. 1990-től mindössze néhány kritikát közölt, minthogy kritikán túli, intézményépítési, közéleti és más szellemi területeken folytatta munkáját.

„Itt most hadd segítsék egy kicsit”.

Gyimesi Éva egyetemi szövegapparátusa és tanári habitusa

Az előadás Gyimesi Éva tudományos szövegapparátusáról szól, amelyet a kilencvenes évek első felében, egyetemi oktatói tevékenysége során használt. Nem a teljesség igényével, természetesen, hiszen ennek a gazdag szövegapparátusnak és a belőle képződő jelentésuniverzumnak az áttekintése nem férne bele egy húszperces előadásba. Főként az irodalomelmélet és filozófiatörténet területéről való fontosabb szerzőket és műveket szeretném említeni, illetve ezekből néhány gondolatmenetet, amelyek Gyimesi Éva számára fontosak voltak, és a mi figyelmünket is megragadták, világképünket, szakmai tudásunkat, arcélünket formálták. Mint például: Hans-Georg Gadamer filozófiai hermeneutikája, Igazság és módszer című műve. Vagy Søren Kierkegaard fiatalkori főműve, a *Vagy-vagy*. Továbbá: Viktor Sklovszkij, az 1920-as évek orosz irodalmi formalizmusának egyik megalapítója és vezéralakja. Gyimesi Éva tanári habitusáról, pedagógiai szempontjairól is szól az előadás, például arról, hogy mindig arra törekedett, hogy ne ismételje korábbi előadásait, hanem minél több új információt, ismeretet hozzon elő az újabb évfolyamok számára, és feltétlenül hitt abban, hogy minden ember nevelhető, jó szóval jó irányba befolyásolható. Becsületessége, őszintesége, szakmai és emberi alázata abban is megmutatkozott, hogy sokszor említette, milyen sokat tanult a diákjaitól. Egész tanári, szakmai pályafutása során átélte annak az örömét, hogy a hétköznapiakban olyasmivel foglalkozhat, amit igazán szeret, és ezt az örömet is igyekezett továbbadni nekünk.

**„Elismert különbözőség” – Többes önazonosság mintázatai,
szellemi pozíciói Cs. Gyimesi Éva értekező szövegeiben**

Előadásomban Cs. Gyimesi Éva értekező szövegeiben ható szellemi pozíciókat és alakulásait fogom vizsgálni. Kiemelten fókuszállok Molter Károly *Tibold Márton* (1937) című nevelődési regényének értelmezésére, amely „nem a felemással kísérő beolvadás, hanem a teljes értékű önazonosság keresésének a regénye” (Cs. Gyimesi). E mű a nem kizáró, nem ellentétekbe rendeződő többnyelvű és többirányú, rétegzett identitás-mintázata révén – eminensen kelet-közép-európai történeti példaként – a mai európaiság képzetekhez is hozzájárulhat, azzal, ahogyan értelemezője kihangsúlyozza: „az identitás nem pusztán világra jöttünk társadalmi feltételeinek összjátéka által reánk mért és passzívan elfogadott adottság, hanem választás tárgya”.

Az értelem ábrándjai

Amikor Gyimesi Éva egyik legjelentősebb kötete, az *Álom és értelem* megjelent, Bíró László Ferenc szóvá tette a recenziójában, hogy olyan jelentős versek elemzése hiányzik belőle, mint például az *Öregek könyve*. Amikor pedig a *Szem a láncban* napvilágot látott, akkor akadt, aki azt hiányolta, hogy nem ad pontos képet a diktatúra működéséről. Nincs megismerés, amely mindenre kiterjedne, minden jelenséget és folyamatot feltárna. Ez egy filozófiai igazság, melyet könnyű belátni, de nem mindenki éli meg könnyen. Gyimesi Éva azok közé tartozott, akiket megvisel ez a felismerés, és akik számára nehéz elfogadni, hogy mások nem azt látják be, amit ő. Előadásomban ezt a különös, feszültségteli dinamikát szeretném bemutatni.

Mágia és sorsszerűség a két világháború közötti erdélyi rövidprózában

A metafizika utáni gondolkodás motívumai című tanulmányában (1988) Jürgen Habermas állapította meg, hogy az új horizontban jelentős szerephez jut az eljárási racionalitás, az ész szituálizálása; illetve mindaz, ami ezen a határon kívül szorul, a művészetben kontextualizálódik, szerveződik újra. A szerző egy korábbi tanulmányában (*A rontás és gyógyítás mint irodalmi trópus*, 2014) a paraszti mitológiának az erdélyi regényben való felbukkanását, írói szándáknak való alárendelését követte nyomon. Jelen előadás a mágiát mint a narratív struktúrát szervező elvet, a társadalomábrázolás hitelesítési eljárását értelmezi, két világháború közötti novellák alapján. Cs. Gyimesi Éva transzilvánizmus-értelmezéséhez (1992), „műelemzés módszertanához” (1982), „rendhagyó bevezetéséhez” (1983) kapcsolódva illeszkedik az emlékkonferencia keretébe.

„Habent sua fata libelli”.

Csőgör Lajos elkobzott iratainak elő- és utótörténete

Az 1985. október elsején, a lakásukon tartott házkutatás alkalmával készült Securitate-jelentést Cs. Gyimesi Éva *Szem a láncban. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába* című kötetének húszas számú dokumentuma reprodukálja. A jelentés az elkobzott „nacionalista-irredenta jellegű dokumentumok” között említ egy irattartót, amely 41, a kolozsvári Magyar Egyetem egykori rektora, Csőgör Lajos által az Egyetemről kivett levéltári anyagot tartalmaz, és amelyet az említett Tóth Sándor nyugalmazott egyetemi előadótanárnak adott át, illetve egy 88 gépelt oldalt tartalmazó kéziratot, címe: *A kolozsvári Magyar Egyetem megszervezésére vonatkozó emlékek és dokumentumok* (i.m. 119). Lehetőségem volt 1985 szeptemberében – tehát még a házkutatás előtt – elolvasni ezt az anyagot. Tóth Sándortól kaptam meg én is, s a szigorúan megszabott egy hetes határidő múltán neki vittem vissza. Az Éváéknál tartott házkutatásról és a Csőgör-iratok elkobzásáról egy újabb kolozsvári látogatásom alkalmával értesültem, s ekkor be kellett vallanom valamit, amit az iratok visszavitelekor nem mondtam el Tóth Sándornak.

Magyar értelmiségi stratégiák Romániában a rendszerváltás előtt és után. Cs. Gyimesi Éva jövőképe és közéletisége

A hatalommal való tényleges vagy látszólagos azonosulástól a nyílt szembe fordulásig nagyon is változatos a rendszerváltás előtti romániai magyar értelmiségiek életstratégiája. Ezek a stratégiák valamennyire módosultak is korról korra, generációról generációra, miközben a legfőbb törésvonalat a megalkuvás és a kompromisszum közti különbség jelentette mindvégig. Mi több, a rendszerváltás után is kimutatható ez a különbség a vezető szerepet vállalt alkotóknál, illetve általában az értelmiségieknél. Cs. Gyimesi Éva kezdettől fogva kereste az ellenállás leghatékonyabb eszközeit, majd később azt az együttélési modellt, amely megnyugtató jövőt kínál az Erdélyben élőknek. Útkeresése fontos tanulságokkal szolgálhat ma is.

**A (magyar) nyelv és a (magyar) kánon Romániában.
Cs. Gyimesi Éva reflexiói**

A kánonképzési mechanizmusok feltárása a bölcsészettudományokban alapvető kérdés minden történeti szemléletű kutatási területen. Különösen így van ez az olyan, kisebb nemzeti kultúrák esetében, mint a magyar, és még inkább hangsúlyos lesz kisebbségi körülmények között. Előadásomban azt a sajátos, felfokozott önreflexióra való igényt vizsgálom, amelynek éppúgy fontos megnyilvánulása a kánonképzésre való törekvés, mint a kánonképzési mechanizmusok leírása, illetve kritikája. Erdélyben történetileg a téma egyik legfontosabb fejezete a *transzilvanizmus* gondolata és ennek időről időre előkerülő újabb értelmezései (ismeretes, hogy a maga során Cs. Gyimesi Éva is részt vett a transzilvanizmus értelmezéséről folyó diskurzusban). A kánonképzés kérdései nem csupán az irodalmi életben, hanem például az erdélyi magyar filozófiatörténet-írásban is tematizálódnak, ugyanakkor mindig megvolt a közéleti relevanciájuk. Előadásomban ezekre a párhuzamokra is kitérek.

**A hangvétel mint tartás.
Cs. Gyimesi Éva szekusdoszsié-olvasata**

A *Szem a láncban* keretező szövegében egy sajátos szubjektív hang szólal meg, amely a szövegben előálló nyelvi konstelláció révén teremődik. Ez a hang olyan személyességgént értelmezhető, amely sajtászerű megszólalásként, szövegképzési és írásmódként artikulálódik a szövegben. A bevezető írás – mint a szekusdoszsié értelmező olvasata – elsősorban sajátos hangvételével lep meg, ami nem külsődleges-stiláris, hanem a közlés szemantikumával összefüggő sajátosság. A szövegre jellemző szenvedélyes, ugyanakkor fegyelmezett hangnem szerzőjének erkölcsi tartását, értékválasztását és ellenálló szellemi magatartását is magában hordozza.

Találkozás az egyszerivel – Cs. Gyimesi Éva irodalomelmélete

Találkozás az egyszerivel. Kísérlet mai líránk értelmezésére (1978); *Teremtett világ. Rendhagyó bevezetés a szépirodalomba* (1983); *Álom és értelem. Szilágyi Domokos lírai létértelmezése* (1990); *Gyöngy és homok* (1992); *Szem a láncban. Bevezetés a szekusdossziék hermeneutikájába* (2009) – öt kötet Cs. Gyimesi Éva munkái közül, amelyek nemzedékek számára jelentették és jelentik a legmagasabb szintű irodalomelméleti gondolkodást és a legmélyebb szövegelemzési gyakorlatot. Az előadásomban azt vizsgálom, hogy miként fonódik össze Cs. Gyimesi Éva írásaiban az irodalomelmélet és a romániai magyar irodalom iránti elkötelezettség a szövegek „körültekintő, lassú, differenciált, rétegzett” olvasatával (Derrida), miként ötvöződik a hermeneutikai kérdésfeltevés a dekonstrukció poétikai belátásaival, miként kapcsolódik össze szövegeiben az írás és olvasás esztétikája és etikája.

A történetalkotás mint gondolkodási forma kérdés-válasz struktúrája

„A műalkotás éppúgy mint a dialógus replikája, a másik (mások) válaszreakciójára, aktív viszont-megértésre van hangolva.” Bahtyinnak a beszédműfajok mibenlétére és a kommunikáció és műalkotás kapcsolatára vonatkozó idézett koncepciója a gondolkodás egyik lehetséges formájaként értelmezett történetalkotás (Jerome Bruner) mibenléte, és ezt továbbvive az egyszerű történetek leírása szempontjából is továbbgondolható elképzelés. Ebből kiindulva az előadás azt vizsgálja, hogyan ad választ egy történet, azaz a narratív értelemalkotásnak mi a minimuma, és ez hogyan határozza meg az elbeszélés – elsősorban az egyszerű történetek – struktúráját, Lotmannak a szöveg és a mondat közt vont analógiáját alapul véve: „A szöveg kezdetének és végének – mint kötelezően előírt strukturális elemnek – fogalmát bevezetve, lehetőség nyílik arra, hogy az egész szöveget egyetlen mondatként vizsgáljuk.”

A lehetetlen megkísértése: az identitás és helyzettudat konfliktusa Gyimesi Éva műveiben

Gyimesi Éva életműve az erdélyi magyar értelmiségi lét egyik legélesebb önreflexiója: egy olyan gondolkodó vívódása az ön- és helyzetértelmezés kihívásaival, aki a kisebbségi lét tapasztalatát a modernitás elméleti kategóriáival igyekezett összeegyeztetni. Az előadás arra a belső ellentmondásra összpontosít, amely Gyimesi Éva gondolkodását végig meghatározta: a liberalizmus egyénközpontú szabadságfogalma és a közösségi önmeghatározás számára megspórolhatatlan kommunitarizmus között feszülő konfliktusra. Az előadás Gyimesi Éva gondolkodását politikafilozófiai és identitáselméleti nézőpontból közelíti meg, feltárva azt a határvidéket, ahol az erdélyi magyar kisebbségi lét egzisztenciális tapasztalata a modern szabadelvűség dilemmáival érintkezik.

Cs. Gyimesi Éva és a transzilvanizmus: Megoldások politikai hazátlanságra

Arról szeretnék beszélni, hogy Cs. Gyimesi Éva transzilvanizmus-értelmezése, kritikája milyen hatással volt ránk, az 1990-es évek első felének diákjaira, milyen (ön)reflexiós magatartást tükrözött és tett fontossá. Megpróbálom körbejárni a számomra fontos kérdéseket, elképzeléseket, azt, ami elindított a saját (szakmai) utamon. Éva gondolatainak folytatásaként a politikai hazátlanság fogalmát annak megvilágítására szeretném használni, hogy milyen stratégiáink lehetnek az emberhez méltó életre egy olyan helyen, ahol nem találunk „hazára” a szó politikai közösség értelmében.

**A remekmű kihívása, avagy a lírakutató pillantása a prózára vetül.
Cs. Gyimesi Éva az *Egyidejűségek* című Mózes Attila regényről**

Cs. Gyimesi Éva első, stilisztika és a nyelvművelés határán mozgó írásai 1971-ben láttak napvilágot. Érdeklődése később a költészet és az irodalomelmélet felé fordult, prózáról viszont – ha eltekintünk Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című, első közleményei közé tartozó recenziójától – egészen 1980-ig, az *Egyidejűségek* című regény megjelenéséig, egyetlen írást sem adott közre. Mózes munkájáról viszont nagyon alapos ismertetést publikált az Utunkban. Előadásomban arról fogok beszélni, hogy interpretációja mögött az a szempontrendszer állt, amelyet lírakutatóként alakított ki, s hogy a regény Roman Ingarden-i értelemben vett lényegösszefüggésének feltárása közben, a műértelmezés nyelvén, alkalma nyílt megfogalmazni azt is, ami a szociológia nyelvén akkor nem lett volna megfogalmazható.

**A szakralitás hermeneutikája: a szent és a profán
Cs. Gyimesi Éva líratörténeti és kritikai szövegeiben**

A 20. század hetvenes-nyolcvanas éveinek romániai valóságában – amikor egy közkeletű bonmot szerint a „gondosan megírt” kritika egyenlő volt egy nyilvános (ön)feljelentéssel –, a morális értékek melletti állásfoglalás és a jóindulatú odafordulás Cs. Gyimesi Éva majd mindegyik korabeli írására jellemző. Ez a hermeneutikai alapállás nála egyfajta gerincoszlopát jelenti a kortárs szerzők és művek vizsgálatának, bemutatásának. A szolidaritás és a közösségi felelősségvállalás mellett ugyanakkor, mind a kommunizmus ideje alatt, mind pedig a rendszerváltás után készült líratörténeti tanulmányaiban, kritikáiban központi kérdéssé válik a szakralitáshoz való viszony értelmezése. Írásaiban a transzcendenshez, az Istenhez fűződő kapcsolat szorosan kötődik az egyéni szabadság megéléséhez, a remény és a hit fogalmaihoz, az etikai tartás, az érték-központú gondolkodás pedig ennek a viszonyulásnak az egyik lehetőségeként jelenik meg.

Előadásomban Cs. Gyimesi Éva hetvenes-nyolcvanas években, illetve a rendszerváltás után megjelent folyóiratcikkeiből, tanulmányköteteiből kiindulva azt vizsgálom, milyen közös jegyek mentén rajzolódik ki a szakrális értékekbe vetett bizalom, a szent és a profán dialektikája az értelmezői gyakorlatban. Elemzésem során ugyanakkor igyekszem rámutatni arra is, hogy ezekben a szövegekben a szakralitáshoz való viszony miként értékeli át az irodalmi nyelv és közösség, az etikai felelősség és egyéni szabadság kérdéskörét, illetve hogyan határozza meg a transzcendencia iránti igény a modern gondolkodás kritikáját.

Mi hiányzik a transzilvanizmus történetéből?

Cs. Gyimesi Éva inspiratív nagyesszéje a transzilvanizmus ideológiai működéséről azért lehetett lenyűgöző kortársai számára, mivel egy gyakran vizsgált, befolyásos és fontos szövegkorpusz értelmezésének vakfoltjaira világított rá. A *Gyöngy és homok* nem csupán a transzilvanizmus korábbi gazdag értelmezési kánonjából lépett ki, hanem kognitív metaforavizsgálatával, gazdag eszmetörténeti érvrendszerével friss és provokatív szembenézés volt a kései strukturalizmus magyar környezetben épp még rendkívül népszerű értelmező megoldásaival is. Előadásomban a munka alapkérdéseit idézném fel, hogy klasszikus magyar irodalommal foglalkozóként a 19. század felől kérdezsek rá arra: vajon hol vannak a vakfoltjai a kortárs irodalmi transzilvanizmus-értelmezéseknek, és miben segíthetnek ezek szembesülni olyan elfedett irodalomtörténeti hagyományokkal, amelyeknek valamilyen módon jellemzője az Erdélyről való radikálisabb gondolkodás.

A történetiség modalitásai Cs. Gyimesi Éva diskurzusában

Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy Cs. Gyimesi Évának a történetiséggel kapcsolatos felfogását járjam körül, abból a perspektívából, ahogy ezt én magam megtapasztaltam az Ő szellemi környezetében diákként és tanárként. A munkámra, vagy úgy általában az erdélyi régiségre tett személyes megjegyzéseit kiegészítve releváns szöveghelyekkel, azt vizsgálom meg, még ha csak vázlatosan is, hogy Cs. Gyimesi Éva számára miként képződtek meg az 1990-es éveknek a referencialitással, történelemmel, illetve ennek kutathatóságával kapcsolatos kételyei és kérdésfelvetései. Érdekesnek ígérkezik annak körüljárása, hogy Cs. Gyimesi Éva multidiszciplináris iskolázottsága (nyelvészet, irodalomelmélet, irodalomtörténet) hogyan tette lehetővé számára olyan problémák termékeny vizsgálatát, amelyek az 1980-as évek tudományos változásaival függtek össze, illetve amelyeket néha egyenesen a diakrón kérdésfelvetés történeti és kulturális módszertani válsága generált.

**Cs. Gyimesi Éva személyes transzilvanizmusa:
kisebbségi ideológiakritika és intézményépítés**

Láthatatlan Kollégistaként gyakran beszélgettünk Cs. Gyimesi Évával azokról a kérdésekről, amelyek leginkább foglalkoztatták: a kisebbségi magyar kulturális közéletéről és az oktatási intézmények reformjáról. Előadásom ezeknek a témáknak a vizsgálatára vállalkozik Éva 1990 utáni publicisztikájának és tanulmányainak tükrében. Ezekben az írásokban – és összefoglalóan utolsó könyve, a *Szem a láncban* bevezető tanulmányában – Éva megfogalmazza azokat a politikai és etikai értékeket, amelyek az 1970-es évektől kezdve meghatározták pedagógiai és ellenzéki tevékenységét. Gondolkodásának középpontjában az egyéni szabadság és az „igazságban élés” Václav Havel-i gyakorlata áll; ezekhez kapcsolódik vallásos hite és az ellenzéki szolidaritás iránti elkötelezettsége. E kiindulópontok nemcsak a totalitárius diktatúrával szembeni ellenzéki szerepvállalását teszik érthetővé, hanem a kilencvenes évek kisebbségpolitikai reflexióit és egyetemi–intézményépítő munkáját is.

Cs. Gyimesi Éva átértékelt transzilvanizmus-fogalma

Cs. Gyimesi Éva *Gyöngy és homok* című nagyesszéjében célul tűzi ki a transzilvanizmus fogalmának revízióját, elvégezni egy ideologikus funkciót betöltő szellemi képződmény kritikáját. A nyolcvanas évek közepén felmerül a fogalommal kapcsolatban a szellemi felülemelkedés vágya, a szerző be nem vallott mintájának tekinthetjük Makkai Sándor *Magunk revíziója* című nagy hatású esszéjét. A húszas évek predesztinációs létértelmezését Kós Károly és Kuncz Aladár nyomán a kor publicisztikája állítja fel. Cs. Gyimesi Éva fogalmi revíziójának kiinduló pontja: a romániai magyar kisebbség ideológiája a helyzet és identitás közötti feszültség terméke, nem egyértelműen helyzettudat és nem is pusztán azonosságtudat. A megfigyelt generálta helyzettudat és az „egyetemes emberi szellem” (Makkai Sándor) közötti feszültséget az erkölcsközpontú transzilvanizmus úgy hidalja át, hogy a kisebbségi létben a maximális intellektuális erőfeszítés, odaadás, sőt önfeláldozás lehetőségeit heroizálja. Így lesz a helyzet „hősi életalkalom” (Tavaszy Sándor), „ajándék” (László Dezső), „gyöngyragyló”, amelyben a kisebbségi körülmények között élő ember az erkölcs és a szellem „igazgyöngyeit” teremtheti meg. Cs. Gyimesi Éva következtetése: „a társadalmi-történelmi helyzet ... önmagában nem érték, hanem pusztán adottság.”

hunlit.lett.ubbcluj.ro

kab.ro

hdi.lett.ubbcluj.ro

